

УДК 378.018.8:37.011.3-051]:37.091.12]:159.9.072](045)

ДІАГНОСТИКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ З КЛАСНИМ КОЛЕКТИВОМ

Дмитро Красний, аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0009-0009-4680-0859

E-mail: uk.sbb91@gmail.com

Стаття присвячена актуальній проблемі діагностики готовності майбутніх педагогів до організації виховної роботи з класним колективом в умовах Нової української школи (НУШ). Мета – визначити актуальний стан готовності та теоретично обґрунтувати її критерії, рівні, інтегративну структуру готовності, яка включає мотивувально-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний критерії. За допомогою комплексу діагностичних методів (анкетування, тестування, аналіз портфоліо) на констатувальному етапі встановлено домінування середнього рівня готовності. Виявлено значний дефіцит практичних (діяльнісних) та рефлексивних умінь. Зроблено висновок про необхідність удосконалення професійної підготовки та окреслено перспективи для розробки структурно-функціональної моделі формування готовності на подальших етапах дослідження.

Ключові слова: готовність педагога; виховна робота; класний колектив; діагностика; критерії; рівні сформованості; педагогічна підготовка.

DIAGNOSTICS OF FUTURE TEACHERS' READINESS TO ORGANIZE EDUCATIONAL (OR UPBRINGING) WORK WITH A CLASS COLLECTIVE

Dmytro Krasnyi, PhD student of the department of pedagogy and educational management
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID: 0009-0009-4680-0859

E-mail: uk.sbb91@gmail.com

The abstract is dedicated to the problem of diagnosing prospective teachers' readiness for organizing educational work with the class collective in the context of the New Ukrainian School reform. A significant contradiction exists between the high requirements for the competence of the class teacher and insufficient attention to the formation of precisely the practical and reflective readiness during the preparation process in higher education institutions. Although students' theoretical knowledge is high, their ability to apply this knowledge in practice, resolve conflicts, and critically analyze their own activities remains low. The goal of the study: To theoretically substantiate the criteria (motivational-value, cognitive, activity-based, reflective) and indicators of readiness, and to determine its current state at the ascertaining stage of the research. The research utilized analysis of educational programs, theoretical substantiation of the readiness structure, and empirical methods (surveying, quantitative analysis) among students of pedagogical specialties. Key results (ascertaining stage): The study revealed an imbalance: approximately 75% of students have a high level of theoretical knowledge, but about 70% cumulatively demonstrate a medium or low level of practical and reflective readiness. This indicates that the existing training system requires the intensification of practice-oriented, training-based forms of learning. The development of a reliable diagnostic toolkit will allow for the correction of educational programs. Further research will be aimed at creating and piloting an innovative methodology for the targeted formation of the practical and reflective components of readiness.

Keywords: New Ukrainian School (NUS); educational work; class teacher; prospective teachers; professional readiness; diagnostic criteria; practical skills; reflective competence; pedagogical training.

Кардинальні зміни в українському освітньому просторі, спричинені переходом до Нової української школи та необхідністю формування соціально компетентної, національно свідомої особистості в умовах сучасних викликів, зумовлюють значення виховної роботи у сучасній школі. Виховний процес, що реалізується на засадах партнерства та людиноцентризму, стає невід'ємною складовою освітньої місії.

У цьому процесі ключова роль відводиться класному керівникові, який виступає архітектором мікросередовища класу, організатором колективної діяльності та наставником для учнів. Ефективність виховного впливу залежить від професійної зрілості та компетентності педагога. Відтак, зростає потреба у якісній підготовці майбутніх педагогів до цієї багатогранної та відповідальної діяльності. Недостатня увага до формування саме практичної готовності до виховної роботи може призвести до зниження якості освітнього процесу та ускладнення соціалізації учнівської молоді.

Проблема виховання та підготовки педагогів до виховної роботи є предметом постійної уваги вітчизняних науковців. Теоретико-методологічні основи виховання особистості в українському освітньому просторі ґрунтовно розкрито у працях І. Бега, який акцентує на суб'єктності вихованця та механізмах ціннісно-смислового самовизначення [1].

Значний внесок у розвиток теорії виховання, зокрема в контексті гуманістичних засад, зроблено О. Сухомлинською, яка досліджувала історико-педагогічні аспекти та ціннісні орієнтири української школи [4].

Питання професійної підготовки майбутніх учителів розглядалися О. Савченко (у контексті підготовки вчителя початкової школи) [3]. Попри наявність численних досліджень, які стосуються окремих аспектів виховної діяльності, недостатньо уваги приділено саме інструментарію оцінки якості цієї підготовки.

У сучасній педагогічній науці діагностика готовності майбутніх учителів до виховної діяльності спирається на низку методологічних підходів. Зокрема, *системний підхід* дозволяє розглядати готовність як цілісне утворення, що поєднує особистісні, когнітивні та діяльнісні компоненти. *Компетентнісний підхід* акцентує увагу на здатності майбутнього педагога ефективно реалізовувати виховну функцію у конкретних педагогічних ситуаціях. *Акмеологічний підхід* (Євтух М., Скорик Т.) орієнтує на досягнення найвищого рівня професійної зрілості, а особистісно зорієнтований – на розвиток суб'єктності студента як майбутнього педагога-виховника. Комплексне застосування цих підходів забезпечує багатовимірність і наукову обґрунтованість розробленої системи діагностики [2].

Аналіз наукових джерел та освітньої практики засвідчив, що існують протиріччя між зростаючими вимогами суспільства та освітньої системи до рівня готовності майбутніх учителів до організації виховної роботи і нестачею системної, валідної та надійної діагностики сформованості цієї готовності в освітньому процесі педагогічних закладів. Це ускладнює своєчасну корекцію освітніх програм і не дозволяє об'єктивно оцінити ефективність професійної підготовки. Розв'язання цієї проблеми і складає сутність нашого дослідження.

Метою статті є: визначити актуальний стан підготовки майбутніх педагогів до виховної роботи, що передбачає теоретичне обґрунтування критеріїв, показників та рівнів готовності до організації виховної роботи з класним колективом, а також представлення та аналіз результатів констатувального етапу дослідження, проведеного на базі закладів педагогічної освіти.

Ефективність виховної роботи у закладах загальної середньої освіти безпосередньо залежить від якості професійної підготовки педагогічних кадрів. Аналіз існуючої системи навчання у закладах освіти дозволяє виявити як позитивні зрушення, так і певні прогалини у цьому процесі.

Аналіз освітньо-професійних програм (ОПП) підготовки майбутніх учителів демонструє, що дисципліни, спрямовані на формування виховної компетентності, переважно зосереджені в блоці загальнопедагогічної та спеціальної підготовки. Як правило, це такі курси як «Теорія та методика виховання», «Основи педагогічної майстерності», «Виробнича практика». Переважно ці дисципліни забезпечують міцну теоретичну базу: знання про форми, методи, принципи та технології виховної роботи, основи колективотворення та діагностики виховного процесу.

Водночас, спостерігається тенденція до фрагментарності, а саме: тематика виховної роботи часто «розпорошена» між різними курсами, що може ускладнювати формування цілісного, системного уявлення про роль класного керівника; недостатньої кількості годин, обсяг кредитів ECTS, виділених на практичну частину, часто є неадекватним складності та багатогранності майбутньої виховної діяльності. Ключовою проблемою, що ідентифікується на етапі підготовки, є розрив між теоретичними знаннями та здатністю їх практичної реалізації. Студенти-практиканти нерідко демонструють невпевненість у розробці та проведенні позаурочних заходів, особливо тих, що вимагають креативності та гнучкості.

Існують труднощі у налагодженні конструктивної комунікації з учнями (особливо з «важкими»), їхніми батьками та колегами. Низький рівень володіння сучасними діагностичними методиками вивчення учнівського колективу та індивідуальних особливостей вихованців. Це свідчить про те, що класичні формати навчання (лекції, семінари) не завжди забезпечують необхідний рівень розвитку практичних навичок, таких як конфліктологічна компетентність, емпатія, здатність до фасилітації та рефлексії виховного процесу.

Для визначення рівнів готовності майбутніх педагогів нами використано комплекс взаємодоповнюючих методик:

- *анкетування «Мотивація до виховної діяльності»*, що дозволило з'ясувати провідні мотиви вибору педагогічної професії, ціннісні орієнтації студентів, їхню внутрішню готовність до виконання ролі класного керівника;

- *тест «Самооцінка педагогічної компетентності»*, який забезпечив можливість виявити рівень усвідомлення власних професійних умінь, ступінь впевненості у здатності реалізовувати виховну функцію в умовах сучасного освітнього середовища;

- *контент-аналіз портфоліо* здобивачів вищої освіти, спрямований на оцінювання змістового, технологічного та творчого аспектів виховних заходів, розроблених під час педагогічної практики. Особлива увага приділялась рівню інтеграції ціннісних компонентів, новизні сценаріїв, доцільності обраних методів і форм роботи з учнівським колективом;

- *карта спостереження за поведінковими індикаторами* діяльнісного та рефлексивного компонентів під час педагогічної практики, яка передбачала фіксацію таких параметрів, як уміння організовувати взаємодію в групі, ефективно вирішувати конфліктні ситуації, виявляти емпатію, здійснювати самоаналіз і корекцію власних дій.

Комплексне застосування цих методів дало змогу отримати достовірні та багатовимірні результати щодо рівнів сформованості готовності майбутніх педагогів до виховної роботи. Зокрема, поєднання кількісних і якісних методів сприяло виявленню не лише загального рівня підготовленості, а й структурних дисбалансів між окремими компонентами готовності.

Так, аналіз результатів анкетування та тестування засвідчив достатньо високий рівень мотиваційно-ціннісної та когнітивної складових, тоді як дані карт спостереження та контент-аналіз портфоліо виявили недостатню сформованість діяльнісного та рефлексивного компонентів. Отримані результати підтверджують ефективність інтегрованого діагностичного підходу, який поєднує самозвітні, експертні та

поведінкові індикатори, що дозволяє комплексно оцінити рівень професійної готовності до виховної роботи.

Такий підхід створює науково обґрунтовану основу для подальшої розробки формувального етапу експерименту, спрямованого на вдосконалення практичної та рефлексивної складових підготовки майбутніх педагогів.

Згідно з проведенням нами анкетуванням серед здобувачів випускних курсів педагогічних спеціальностей щодо їхньої готовності до виховної роботи, було встановлено наступне, що представлено у таблиці 1.

Отримані дані підтверджують, що, незважаючи на загальну позитивну оцінку теоретичних знань, значна частина майбутніх педагогів відчуває середній або низький рівень сформованості практичної та психологічної готовності (сумарно 60% та 70% відповідно). Здобувачі вищої освіти найбільше потребують додаткового навчання щодо роботи з батьками, врегулювання конфліктів та використання інтерактивних технологій виховання.

Таблиця 1

Параметри готовності майбутніх педагогів до організації виховної роботи з класним колективом

<i>Параметри готовності</i>	Високий рівень (у %)	Середній рівень (у %)	Низький рівень (у %)
<i>Теоретична обізнаність</i>	75%	20%	5%
<i>Володіння методиками виховання</i>	40%	45%	15%
<i>Психологічна готовність до взаємодії</i>	30%	50%	20%

Нами окреслено, що система підготовки майбутніх педагогів до виховної роботи, попри її теоретичну наповненість, має низку суттєвих недоліків, серед яких домінує недостатня практико-орієнтованість, а саме:

- домінування теоретичного навчання над тренінговим;
- недостатня кількість моделюючих та імітаційних ігор, спрямованих на відпрацювання реальних педагогічних ситуацій;
- брак систематичної діагностики готовності протягом усього періоду навчання.

До шляхів покращення підготовки майбутніх педагогів до виховної роботи ми можемо віднести: впровадження інтерактивних та практико-орієнтованих технологій (тренінги, кейс-методи, проєктне навчання), збільшення тривалості та інтенсивності виховної практики, а також розробка та застосування валідного діагностичного інструментарію, що дозволить об'єктивно оцінювати динаміку формування готовності. Саме на розробку та апробацію такого інструментарію спрямоване наше подальше дослідження.

Для забезпечення об'єктивності та системності оцінювання сформованості готовності майбутніх педагогів до організації виховної роботи з класним колективом необхідне чітке визначення науково обґрунтованої системи діагностики. Така система має охоплювати всі ключові компоненти структури готовності, забезпечуючи її всебічну оцінку.

Ми визначаємо готовність до виховної роботи як *інтегративне особистісно-професійне утворення*, що характеризується сукупністю мотивів, знань, умінь та

рефлексивних здібностей, необхідних для ефективної діяльності класного керівника. На основі цього визначення було розроблено чотири критерії та відповідні показники діагностики, що представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Критерії та відповідні показники діагностики готовності майбутніх педагогів до організації виховної роботи з класним колективом

Критерій	Зміст та основні показники
Мотивувально-ціннісний	Усвідомлення значення виховної роботи та її особистісної цінності. <i>Показники:</i> спрямованість особистості на виховну діяльність; розуміння соціальної та професійної значущості ролі класного керівника; мотивація до постійного самовдосконалення у сфері виховання.
Когнітивний	Глибина та системність знань форм і методів виховання, педагогічної психології та вікової фізіології. <i>Показники:</i> знання теоретичних основ виховання (концепцій, принципів); володіння методиками колективотворення; обізнаність з нормативно-правовою базою виховної роботи.
Діяльнісний (практичний)	Наявність і рівень сформованості умінь організовувати роботу класного колективу та індивідуальну роботу з учнями. <i>Показники:</i> уміння планувати виховну роботу; здатність застосовувати інтерактивні методи та технології; навички комунікації з батьками та учнями; здатність управляти конфліктними ситуаціями.
Рефлексивний	Здатність до самооцінки власної виховної діяльності та конструктивного аналізу її результатів. <i>Показники:</i> здатність до критичного аналізу проведених виховних заходів; адекватність самооцінки власних професійних якостей; спроможність до проектування шляхів корекції та професійного зростання.

Оцінка показників за вищезазначеними критеріями дозволила нам виділити три рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до виховної роботи: високий, середній та низький.

Низький рівень. Характеризується слабкою мотивацією до виховної роботи; сприйняттям її як формальної повинності; знання фрагментарні, несистематизовані; практичні вміння відсутні або виявляються лише за чіткими інструкціями; педагог не здатний самостійно розв'язувати типові виховні ситуації; рефлексія поверхова або відсутня.

Середній рівень. Педагог має позитивну, але не завжди стійку мотивацію; знання основні, але недостатньо глибокі для роботи у нестандартних умовах; діялісна готовність виявляється у здатності організовувати виховну роботу, використовуючи відомі шаблони та методики, проте виникають труднощі при індивідуалізації виховного впливу; рефлексія ситуативна, потребує зовнішнього стимулювання.

Високий рівень. Відзначається стійкою, внутрішньою мотивацією до ролі класного керівника, усвідомленням її творчого та суспільного значення; знання системні, глибокі, легко трансформуються в практичну діяльність; педагог здатний творчо планувати та організовувати роботу, використовувати інноваційні технології, ефективно розв'язувати складні педагогічні ситуації та успішно налагоджувати партнерську взаємодію; рефлексія постійна, глибока, слугує основою для професійного саморозвитку.

Виділена система критеріїв, показників та рівнів стала методологічною основою для розробки діагностичного інструментарію та проведення констатувального етапу дослідження. Проведене дослідження, присвячене діагностиці сформованості готовності майбутніх педагогів до організації виховної роботи з класним колективом, дозволило досягти поставленої мети та зробити низку суттєвих теоретичних і практичних рекомендацій.

На основі аналізу наукової літератури була обґрунтована інтегративна структура готовності майбутніх педагогів до виховної роботи, яка включає чотири ключові компоненти: *мотивувально-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний*. Виділені критерії, показники та рівні (*високий, середній, низький*) стали надійним методологічним підґрунтям для проведення емпіричної діагностики.

Результати, отримані під час констатувального етапу дослідження, засвідчили, що переважна більшість педагогів демонструє середній та низький рівні готовності. Зокрема, було виявлено значний дисбаланс між високим рівнем теоретичної та мотиваційної обізнаності та недостатнім рівнем сформованості діяльнісного (практичного) та, особливо, рефлексивного компонентів. Це свідчить про те, що існуюча система підготовки у закладах загальної середньої освіти неповною мірою забезпечує перехід теоретичних знань у практичні навички та вміння критичного самоаналізу, необхідні для ефективної роботи класного керівника в умовах Нової української школи.

Узагальнення результатів проведеного дослідження дало змогу окреслити ключові кроки, реалізація яких сприятиме підвищенню рівня готовності майбутніх педагогів до виховної роботи, а саме:

1. Формування готовності до виховної роботи має розглядатися як неперервний процес, що триває протягом усього періоду підготовки в університеті.
2. Необхідно інтегрувати виховну складову у всі педагогічні дисципліни, а не обмежувати її окремими курсами.
3. Рекомендовано створити в освітніх програмах модуль «Практикум класного керівника», який передбачає відпрацювання навичок планування, комунікації, фасилітації та рефлексії.
4. Доцільно запровадити регулярну діагностику готовності (на початку та в кінці кожного навчального року) з використанням інтегрованих інструментів самооцінки й експертного оцінювання.

Отримані емпіричні дані переконливо доводять необхідність удосконалення педагогів до виховної діяльності, яке має бути спрямоване не стільки на розширення обсягу знань, скільки на інтенсифікацію практико-орієнтованих, тренінгових форм роботи, а також на систематичне формування навичок рефлексії та самокорекції професійної діяльності. Виховна підготовка має стати цілісною, а не фрагментарною складовою освітнього процесу.

Таким чином, результати констатувального етапу слугують стартовою точкою для подальшої експериментальної роботи, спрямованої на підвищення якості професійної підготовки педагогічних кадрів в Україні.

Перспективи подальшого наукового пошуку пов'язані з розробкою та апробацією системи цілеспрямованого формування виявлених дефіцитів готовності. Зокрема, подальші дослідження будуть присвячені обґрунтуванню та впровадженню інноваційної методики формування діяльнісного та рефлексивного компонентів готовності, що буде реалізовано на формувальному етапі педагогічного експерименту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Виховання та розвиток особистості у дзеркалі двох парадигм. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2012. № 1 (16). С. 3–8. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3800/> (дата звернення: 26.10.2025).
2. Євтух М. Б., Скорик Т. В. Акмеологічний підхід до становлення професійної успішності майбутнього вчителя. *Науковий вісник*. № 7 (163). Серія: Педагогічні науки. Київ, 2020. С. 8–13. DOI: 10.5281/zenodo.3758956. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720423/1/visnik_163%287%29-8-13.pdf (дата звернення: 26.10.2025)

3. Савченко О. А. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогічна наука*. 2010. № 3. С. 16. URL: https://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_emagazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16 (дата звернення: 26.10.2025)
4. Сухомлинська О. Педагогічний досвід крізь призму ідей і практики Василя Сухомлинського в ретроперспективі. *Науково-педагогічні студії*. 2020. № 4. С. 64–74. DOI: 10.32405/2663-5739-2020-4-64-74. URL: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-64-74> (дата звернення: 26.10.2025).

REFERENCES:

1. Bekh I. D. (2012). Vychovannia ta rozvytok osobystosti u dzerkali dvokh paradyhm. [Education and development of personality in the mirror of two paradigms]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 1 (16), 3–8. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/3800/> [in Ukrainian].
2. Yevtukh M. B., Skoryk T. V. (2020). Akmeologichnyi pidkhid do stanovlennia profesiinoi uspishnosti maibutnoho vchytelia. [Acmeological approach to the formation of future teacher's professional success]. *Visnyk*, 7 (163). Seriia: Pedahohichni nauky, 8–13. DOI: 10.5281/zenodo.3758956. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720423/1/visnik_163%287%29-8-13.pdf [in Ukrainian]
3. Savchenko O. A. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni vyshchii shkoli. [Competence approach in modern higher education]. *Pedahohichna nauka*, 3, 16. URL: https://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16 [in Ukrainian].
4. Sukhomlynska O. (2020). Pedahohichniy dosvid kriz pryizmu idei i praktyky Vasylia Sukhomlynskoho v retro-perspektyvi. [Pedagogical experience through the prism of Vasyl Sukhomlynsky's ideas and practice in retro-perspective]. *Naukovo-pedahohichni studii*, 4, 64–74. DOI: 10.32405/2663-5739-2020-4-64-74. URL: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-64-74> [in Ukrainian].